



A antropoloxía e a cultura galegas

XERARDO PEREIRO

Xerardo Pereiro **profesor titular de Antropoloxía Sociocultural** na Escola de Ciéncias Humanas e Sociais da Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro (UTAD).

A diferenza entre antropólogos e outros profesionais das ciencias sociais e da ciencia en xeral está menos no seu obxecto de estudo e método do que no seu lugar no proceso económico de produción. A partir desta perspectiva, unha economía política da ciencia, pretendo reflexionar neste texto sobre o proceso de construción histórica da antropoloxía galega, parte e metáfora da cultura galega, o seu presente e o seu futuro. Para este exercicio parto da miña experiencia biográfica, articulada cunha análise documental (cf. Rodríguez Campos 1991; Fernández de Rota 1992; González Reboredo 1997; Rodríguez Campos 2007) e a participación nas xornadas “Antropoloxía de, desde, en, para Galiza”, organizadas por AGANTRO (Asociación Galega de Antropoloxía) o 14 de xuño de 2017 no Museo do Pobo Galego. O meu punto de vista ou foco será o da institucionalización da antropoloxía en canto docencia, investigación, intervención e aplicación social en Galiza. Pretendo ilustrar con iso, que diferentes procesos institucionais conducen ao desenvolvemento de diferentes antropoloxías, a unha maior ou menor centralidade da súa oferta académica e a diferentes papeis sociais públicos.

Ao longo do texto referireime a diferentes tipos de antropoloxía social e cultural: a) antropoloxía de Galiza como obxecto de estudo-problema de coñecemento; b) antropoloxía desde Galiza, feita por galegos, sobre o mundo e a súa diversidade sociocultural; c) antropoloxía sobre Galiza feita por non galegos; d) antropoloxía sobre Galiza feita por galegos ou autoantropoloxía. Non trato aquí de facer unha nova historia da antropoloxía galega, máis ben de dar unha nova lectura da institucionalización do saber antropolóxico galego, que como parte da cultura galega, nos axude a reflexionar sobre o pasado, o presente e o futuro. Por outro lado quería destacar a xenealoxía difícil e polisémica da antropoloxía galega, que se debate onte e hoxe entre unha diversidade de identidades: localista, ruralista, nacionalista, periférica, internacionalista, universalista, transnacional, cosmopolita, posrural e posnacional.

Antecedentes históricos da antropoloxía galega

Tres foron as fontes que alimentaran a produción social da antropoloxía galega: 1) os institutos e sociedades de investigación de orientación folclorística e culturalista, por exemplo, a Sociedade de Folklore Gallego (liderada por Emilia Pardo Bazán), o Seminario de Estudos Galegos (SEG), o Instituto de Estudos Galegos Padre Sar-

Agradezo Cristina Sánchez-Carretero (INCIPIIT - CSIC, Santiago de Compostela) e a José António Cortés Vázquez (Universidade da Coruña) polo desafío e convite lanzado para presentar o esbozo deste texto na conferencia inaugural das xornadas de AGANTRO, o 14 de xuño de 2017, no Museo do Pobo Galego (Santiago de Compostela). Tamén agradezo ao antropólogo Manolo Vilar a súa revisión e comentarios ao texto inicial, e ao lingüista Afonso García Penas a revisión lingüística do texto.

◀ Xornada de traballo do Seminario de Estudos Galegos na bisbarra do Deza, 1934. Fotografía: Arquivo Fraguas / Museo do Pobo Galego

miento; 2) os museos e a antropoloxía museolóxica, especialmente desde a Xeración Nós (cf. Pereiro e Vilar 2002; 2008); 3) a universidade galega (Pereiro 2001), hoxe “universidades galegas”, que cun carácter xerárquico da carreira académica crearan unha pirámide de autoridade e idades integrada por “dinosaurios, baróns, discípulos, xoves turcos, innovadores e aprendices de antropólogos”.

Vexamos en primeiro lugar a primeira fonte. En xeito de sumario podemos afirmar que os primordios históricos da antropoloxía galega serviron de alicerces para crear un coñecemento acumulado, cheo de retratos e representacións complexas da diversidade sociocultural galega, ademais para sustentar intervencións e aplicacións sociais na sociedade galega, por exemplo nos museos. A antropoloxía galega histórica pode ser pensada así como un patrimonio cultural da cultura galega, un instrumento de reflexión poliédrica dos espellos, escaparates e xanelas das identidades culturais plurais galegas.

Revisitando estes primordios históricos encontramos unha protoantropoloxía galega no século XIX, que, coma noutros territorios e antropoloxías europeas, dedicouse ao estudo da cultura tradicional galega, considerada “etnografía, folclore, etnoloxía”. Esta protoantropoloxía bebía intelectualmente do Romanticismo e do positivismo científico, pero tamén dun certo Rexurdimento galego ou recuperación dos sinais da identidade cultural e lingüística de Galiza. Tempo de rexionalismo político, a cultura galega era vista por estes protoantropólogos como refuxiada nos campesiños e mariñeiros, de acordo con perspectivas teóricas ligadas ao evolucionismo teórico da segunda metade do século XIX (p. ex. José Varela de Montes) e non sen ningunha confrontación co dominio da Igrexa católica.

Un pioneiro desta protoantropoloxía foi Saco y Arce, quen en 1868 vai publicar a obra *Gramática gallega*. Os trazos intelectuais compartidos nesta protoantropoloxía eran catro: a) o historicismo e a idea de feito diferencial galego desde un esquema interpretativo orgánico-historicista que afirmaba a raza, a lingua e a historia como elementos diferenciais da cultura galega; b) o celtismo como explicación orixinaria, asociada a un racialismo físico culturalizado; c) a *Volksgeist*, ou ‘alma do pobo’ como obxecto de estudo.

Un fito institucional importante destes primordios foi a creación en 1884 da sociedade El Folk-lore Gallego, na Coruña, e da cal foi a súa primeira presidenta Emilia Pardo Bazán. Na directiva estaban persoeiros como Salvador Golpe (rexionalista), Pérez Ballesteros, Marcial Valladares e mesmo o naturalista Víctor López Seoane. O modelo que seguiron foi o da socieda-

de El Folk-lore Andaluz, fundada por Antonio Machado y Álvarez. O seu obxectivo foi recoller e archivar datos empíricos sobre cultura tradicional galega, considerada premoderna, rural e popular. Esta sociedade existiu durante unha década, fixo un cuestionario para aplicación por outros e promoveu un certame de literatura oral tradicional. Desde unha visión presentista, o debate entre os antropólogos galegos é se a actual antropoloxía galega é herdeira desa protoantropoloxía ou máis ben representa un obstáculo na afirmación, visibilización e recoñecemento da antropoloxía galega contemporánea.

O século XX: desenvolvemento do campo antropolóxico galego

A antropoloxía galega no século XX tivo unha institucionalización tardía con relación ao resto de España (González Reboledo 1997: 38) e tamén de Portugal, onde tivo e ten un maior peso profesional, social e político.

1. O primeiro terzo do século XX: “Vivamos como galegos!”

O primeiro terzo do século XX virá marcado, do punto de vista da institucionalización do estudo da cultura galega, pola creación en 1906 da Real Academia Galega, con sede na Coruña, e tamén pola creación do Seminario de Estudos Galegos (SEG) no ano 1923, con sede en Santiago de Compostela, cunha sección de etnografía presidida por Vicente Risco, e cunha revista asociada: *Archivos do Seminario de Estudios Galegos* (1927-1934). É este un tempo marcado por obras antropolóxicas escritas por xuristas de formación base, como Prudencio Rovira, quen en 1904 escribiu *El campesino gallego*, Alfredo García Ramos e Nicolás Tenorio. Este último, xuíz de orixe andaluza, publicou en 1914 o libro *La aldea gallega*, unha obra escrita cunha metodoloxía antropolóxica moi moderna na altura, a observación participante intensiva, neste caso en Viana do Bolo.

É este último aspecto un trazo diferencial con relación ao século XIX, isto é, aparece a metodoloxía do traballo de campo con base en observación participante, algo en construción ao nivel internacional, e que significa tamén unha nova epistemoloxía e ontoloxía. Un exemplo disto que afirmamos é a monografía *Parroquia de Velle*, da autoría de Florentino López Cuevillas, Vicente Fernández Hermida e Xaquín Lorenzo Fernández, publicada no ano 1936 e que representa unha innovación metodolóxica, pero tamén de obxectos de investigación, ao prestar atención ás relacións entre a cidade e o campo, ás relacións de xénero, ás culturas obreiras e á poliactividade

da agricultura a tempo parcial dos arrabaldes da cidade de Ourense.

Outros trazos metodolóxicos e tamén epistemolóxicos importantes deste primeiro terzo do século XX foron: 1) a interdisciplinaridade, por exemplo, coa arqueoloxía, a historia e a literatura, como mostran estudos como os de *Terra de Melide*, publicado en 1933 polo Seminario de Estudos Galegos; 2) o método das palabras e as cousas adoptado por Xaquín Lorenzo; 3) a utilización do método etnolóxico comparativo e as relacións intensas con antropólogos portugueses —as de Risco con Pires de Lima, Mário Cardoso e Santos Júnior.

E desde o punto de vista teórico, o pensamento antropolóxico e intelectual deste período adoptou unha noción herderiana de cultura (nación, territorio, lingua, etnia...) para explicar a cultura galega. Era esta unha antropoloxía etnicista, racialista e moi preocupada por construír as bases intelectuais da nación galega. A antropoloxía e a etnografía (método e non contido) utilizáronse como auxiliares da historia e da arqueoloxía, nun exercicio de historia cultural de Galiza. A teoría das sobrevivencias, de influencia da etnolinguística alemá (Fritz Kruger, Ebeling, Schneider) estivo implícita ou explicitamente presente en moitos dos traballos antropolóxicos deste tempo.

Foi este un tempo creativo no cal as elites intelectuais e antropolóxicas pertencían socialmente a unha burguesía galega incipiente, que procuraba no “pobo” unhas certas esencias da identidade cultural galega, para proxectar diferencialmente un país en constante mudanza. Despois de décadas de creatividade e produción científica antropolóxica importante, o ano 1936, co inicio da Guerra Civil española, representou unha traba, unha parada e un corte na investigación antropolóxica galega e nas súas aplicacións sociais (p. ex., museos).

2. A antropoloxía galega posguerra civil española

No período 1940-1970, a antropoloxía galega estivo marcada institucionalmente pola creación do Instituto de Estudos Galegos Padre Sarmiento o 15 de febreiro de 1944, herdeiro material e persoal pero non espiritual e político do SEG (Seminario de Estudos Galegos) e cunha sección de etnografía presidida primeiro por Vicente Risco e logo por Antonio Fraguas. Este instituto tivo como voceiro científico a revista *Cuadernos de Estudios Gallegos* (CEG), e integrou investigadores como Fermín Bouza-Brey, Taboada Chivite e Xaquín Lorenzo, que podemos considerar antropólogos e que tiñan unha teoría propia da cultura galega. Neste tempo recupérase en parte o diferencialismo galego e vellos temas

como as crenzas, as festas ou o Entroido. A nivel docente, na Universidade de Santiago de Compostela terá moita influencia o profesor Carlos Alonso del Real, quen contaxiou a paixón da antropoloxía a varias xeracións de estudantes e futuros antropólogos profesionais —como Xosé Carlos Sierra Rodríguez.

A partir da década de 1970, un fito importante foi a publicación en 1971 da obra de Carmelo Lisón Tolosana, *Antropología cultural de Galicia*, quen realizou traballo de campo no país entre 1964 e 1965. Esta obra e este autor significaron un antes e un despois na antropoloxía galega e a introdución da moderna antropoloxía social de inspiración británica na Galiza. Con base nun método funcional-estruturalista, a súa antropoloxía histórica ten como base a observación participante directa, o holismo e as perspectivas *emic*, isto é, o punto de vista e as voces dos propios protagonistas dos sistemas e universos culturais. Os relatos xa son contextualizados, non como anteriormente, son verbalizados os sentidos e vaise alén dos enfoques formais e estruturais para estudar a función da cultura galega nas súas lóxicas humanas. É esta unha antropoloxía simbólica, cun discurso particular, local, pero tamén universalista humano, non preocupado pola construción dunha identidade nacional galega.

Coa conquista social da democracia e a recuperación das liberdades a partir de mediados dos anos setenta, aparecen tamén novos temas e obxectos de estudo na antropoloxía galega como o xénero, a saúde, o patrimonio cultural e o urbanismo. A antropoloxía galega comeza pouco a pouco a cuestionar o urbanismo galego, e non só o rural, o mundo mariñeiro e o agrario, o universo das clases medias e das elites, e non só o mundo dos subalternos. E no ano 1976 créase o Museo do Pobo Galego, que aínda que estatutariamente ou museologicamente non é exclusivamente un museo antropolóxico, si que ten antropólogos a investigar e aplicar antropoloxía nel. Outro marco institucional importante foi a creación nos anos oitenta do Consello da Cultura Galega, órgano consultor da Xunta de Galicia, que integrará na altura unha Sección de Antropoloxía.

Nesta xeración dos anos 1970 encontramos antropólogos como Javier San Martín, Carmelo Lisón Tolosana, Marcial Gondar, José Antonio Fernández de Rota, Xaquín Rodríguez Campos, Raúl Iturra, Brian Juan O'Neill, John Stephan Bauer e Judith Buchler [Buechler?], algúns dos cales acabarán por ser referencias internacionais da antropoloxía galega, portuguesa, española, europea e mundial. Na década de 1980, unha nova xeración de antropólogos “autónómicos”,

como Xosé Ramón Mariño Ferro, Xosé Manuel González Reboredo, Fidalgo Santamarina, Manuel Mandianes e Xosé Carlos Sierra Rodríguez desenvolverán carreiras cunha ampla presenza pública en Galiza. É unha antropoloxía con dúas almas en tensión, a da antropoloxía social e a da antropoloxía cultural, a primeira con máis inspiración británica e a segunda estadounidense e francesa. Entre elas existiran diferenzas na teoría, métodos e enfoques entre o socioloxismo da primeira e o culturalismo da segunda, algo que se iría prolongar na última década do século XX. O socioloxismo entende a cultura galega inserida en estruturas sociais, cadros políticos e económicos concretos que crean e son recreados nos seus significados. O culturalismo interpreta a cultura galega como un elemento superorgánico e tamén de xeito historicista.

3. *A antropoloxía galega nos finais do século XX*

Como esbozamos no apartado anterior, co marco político do Estado autonómico español a institucionalización da antropoloxía en Galiza intensifícase. Dous son os exemplos paradigmáticos, o primeiro é a creación da sección de antropoloxía cultural no Consello da Cultura Galega, presidida por Xosé Manuel González Reboredo. O segundo é a creación da sección de “Etnografía” na Consellería de Cultura da Xunta de Galicia, que nos anos noventa chegou a ter un orzamento de trinta millóns das antigas pesetas para investigación do patrimonio cultural etnoantropológico galego. Neste escenario, a antropoloxía galega foi chamada a definir o marco identitario da nova autonomía galega e a intervir socialmente en cuestións relativas ao patrimonio cultural, as políticas culturais e o desenvolvemento local.

Esta chamada xerou unha certa afirmación da antropoloxía e dos antropólogos galegos, motivados na demostración de que eran útiles á sociedade galega a quen servían. De todas formas, os antropólogos non conseguiron a afirmación profesional e institucional que outros científicos sociais —arqueólogos e xeógrafos— conseguiron xa naquel momento. Revelador disto que afirmamos é a Lei do patrimonio cultural de Galiza do ano 1995, que reserva moi pouco espazo ao patrimonio dito “etnográfico”, e que xa analizamos noutros traballos (Pereiro 2012).

Un momento importante foi a creación do doutoramento en Antropoloxía na Universidade de Santiago de Compostela (1990-1995), e outro o nacemento da Asociación Galega de Antropoloxía (AGA, hoxe AGANTRO), que implicou unha mellor organización dos poucos estudantes e profesionais da antropoloxía galega, e que redundou na organización de acontecementos estatais, como o congreso ibérico de estudantes

de antropoloxía en 1997 e o congreso da Federación de Asociacións de Antropoloxía do Estado Español (FAAEE) en Santiago de Compostela no ano 1999.

Desde o punto de vista epistemolóxico e teórico é unha fase que o antropólogo António Medeiros chamou de “ensimesmamento” (Medeiros 1999), é dicir, centrada na investigación das identidades propias e os seus patrimonios culturais, en canto representacións simbólicas e metaculturais da cultura galega en proceso de renacemento e revitalización. O sentido desta axenda de investigación de antropoloxía de nós mesmos contribuíu para a construción e lexitimación do novo cadro comunitario autonómico. Sen diñeiro para investigar fóra de Galiza, abandonaron os estudos de comunidades —aldeas, parroquias, vilas, comarcas rurais, barrios urbanos—, os estudos temáticos de problemas sociais como a pesca, a saúde, o xénero, as migracións, as mudanzas socioculturais ou o interculturalismo (cf. Pereiro 2001).

Nese tempo finisecular producíronse importantes e abondosas publicacións antropolóxicas, moitas delas resultados de teses de doutoramento e de proxectos de investigación financiados polas Administracións públicas. Neste sentido temos que destacar dous fitos importantes: un é a enciclopedia de Antropoloxía galega da editorial Hércules, publicada no ano 1997; outro é o papel das editoriais, especialmente Sotelo Blanco, na edición do premio de antropoloxía Vicente Risco, iniciado en 1994 e que continúa hoxe existindo, aínda que con novos parceiros. Estamos nun tempo en que podemos falar cada vez máis de antropoloxías galegas e menos de antropoloxía galega, en relación coa súa diversidade de temas, obxectos e ollares teórico-metodolóxicos, pero tamén en relación coa diversidade dos seus protagonistas. Un exemplo é o papel de antropólogos de orixe non galega que farán traballo de campo en Galiza ou sobre problemas da cultura galega, así, por citar algúns, destacamos a Sharon Roseman, António Medeiros, William Kavanagh, Juan Vicente Palerm, Joseba Zulaika, Staffan Mörling etc. Pero tamén convén subliñar que, a diferenza doutros territorios ibéricos, a nosa atracción relativa a antropólogos foráneos foi menor, talvez ao nivel hipotético polo menor exotismo da nosa alteridade.

E no caso da institucionalización da antropoloxía no mundo académico universitario galego a división en tres universidades da antiga Universidade de Santiago de Compostela levou ao aumento do que eu denomino minifundio de corte localista e a unha perda de cultura cooperativa interinstitucional, máis propia dunha cultura de país que se pense e xestione como tal. Esta



división significou unha separación non moi pacífica entre os antropólogos académicos, o que contribúe ao fracaso da aspiración das tres áreas de antropoloxía das tres universidades a ter unha licenciatura en antropoloxía. Este é para min tamén un fracaso de país e unha eiva da cultura galega.

É un tempo antropolóxico intelectual dominado academicamente por José Antonio Fernández de Rota (UDC), Marcial Gondar (USC) e Fidalgo Santamarina (UVIGO), aos que se suman toda unha xeración emerxente de antropólogas e antropólogos que exercen a súa profesión dentro e fóra de Galiza, pero que están vinculados a ela en canto terreo e problemas de investigación sociocultural. Referímonos a persoas como Nieves Herrero, Xaquín Rodríguez Campos, Lourdes Méndez, Sharon Roseman, Mar Llinares, José María Cardesín; Henrique Couceiro, Paz Moreno Feliu, Joseba Zulaica, Carme Lamela, Antonio García Allut, Luis Gárate Castro, Miguel Martínez, Xerardo Pereiro, Eva Mouríño, Manolo Vilar, Fátima Braña Rey etc. Desde este punto de vista, a renovación democrática autonómica non excluíu a creación dunha pirámide de experiencia e idade no mundo universitario galego e no panorama da antropoloxía galega en xeral que, aínda que se internacionalizou, urbanizou e contemporanizou moito nos últimos anos do século XX, non deixou de ter unha certa ollada parroquialista e tradicionalista

que puña de lado problemas glococais da sociedade galega como o desemprego, as migracións, a integración social ou outros.

A antropoloxía galega a principios do século XXI

O inicio do novo século é continuista coa situación da antropoloxía galega na última década do século XX, pero tamén se producen algunhas mudanzas importantes. No ano 2007 créase no Estado español o primeiro ciclo universitario de antropoloxía (“grao”), pero en Galiza a única licenciatura en antropoloxía será a ofrecida pola Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED) nos seus campus da Coruña e Pontevedra. E no caso das universidades públicas con antropólogos podemos falar dun “minifundismo da antropoloxía académica galega” (Pereiro 2001), segmentada e fragmentada.

Mais, a antropoloxía galega non está só nas universidades, desde 2009 pasa a ser unidade curricular optativa no ensino secundario, tendo no manual de Antropoloxía de Eva Garea (Garea Traba 2009) —cf. <http://antropoque.blogspot.com.es/>—, editado por Edicións Xerais, un referente importante para docentes e alumnos dun nivel de ensino tan importante. Fronte á baixa profesionalización da antropoloxía no ensino universitario galego, a antropoloxía galega terá cada vez máis presenza fóra do ámbito uni-

versitario en contextos culturais como museos “etnográficos”, na Fundación Vicente Risco, no Museo do Pobo Galego, no Museo Etnolóxico de Ribadavia, no Consello da Cultura Galega, no INCIPIT-CSIC, na Sociedade Antropolóxica Galega (cf. <http://www.antropoloxiagalega.org/>) na Administración pública e, nalgún caso, no mundo empresarial —Marcos Gallego, Nancy Frey.

A pesar desa diversificación de papeis da antropoloxía e dos antropólogos galegos, existe pouca visibilidade e presenza da antropoloxía no espazo público da cultura galega. En canto ciencia social minoritaria e minorizada en Galiza, outros factores inciden nesa súa pouca visibilidade: a) a competencia con outros científicos sociais, folcloristas e eruditos locais, aos cales non sempre a antropoloxía académica soubo atraer; b) o pouco recoñecemento social da profesión de antropólogo, pola falta de liderado académico e organización profesional corporativista; c) a baixa institucionalización pública na Administración pública e nos ámbitos socioculturais galegos.

O resultado deste panorama é que un dos grandes especialistas da cultura, como é o antropólogo, está pouco presente en Galiza, o que produce unha cultura galega con pouca reflexión antropolóxica e menor intervención social de antropólogos. Os antropólogos galegos fórmanse fóra de Galiza e algúns dos poucos que se formaron aquí traballan fóra de Galiza, onde son moi recoñecidos —Miguel Martínez, Henrique Alonso Población, Diego Amoedo, Luzia Oca...

Neste século XXI, igual que a cultura e a sociedade galega da cal é reflexo e representación, a antropoloxía galega construíu novos rumbos e camiños (cf. Alonso Población e Roseman 2012). Dunha antropoloxía ruralista, exotista e tradicionalista pasou a ser unha antropoloxía posrural, rururbana, urbana, complexa, transnacional, internacional e global. Algúns dos antropólogos, nados ou non en Galiza, que abiron estes camiños foron Sharon Roseman, Heidi Kelley, Santiago Prado Conde, Diogo Amoedo, Luzia Oca, Paula Godinho, Antón Medeiros, Gaspar Mairal, William Kavanagh, Henrique Alonso Población, José Antonio Fernández de Rota, Nancy Frey etc. Dunha antropoloxía na casa (de galegos sobre Galiza) pasamos a unha antropoloxía global en terreos e contextos de investigación como os Estados Unidos de América, a China, Cabo Verde, Portugal, Mozambique, Angola, México, o Brasil, Timor Leste, Panamá etc., pero tamén en linguas de publicación. A antropoloxía galega xa se escribe non só en galego, tamén en inglés, portugués, español, francés, alemán e xaponés, entre outros idiomas. E a pesar do esforzo de moitos antropólogos de con-

tinuar a publicar en galego, esta é unha lingua cunha posición subalterna no mercado científico internacional pola fraca valoración e indexación das revistas e publicacións antropolóxicas en galego —*Adra. Revista dos socios e socias do Museo do Pobo Galego* (cf. <http://museodopobo.gal/web/revista-adra.php>).

Desta forma, a inicios do século XXI, a antropoloxía galega diversificouse desde o punto de vista epistemolóxico e tamén ideolóxico-político, dunha antropoloxía ao servizo da construción nacional de Galiza, unha antropoloxía galeguista autocentrada, pasamos a unha antropoloxía galega máis internacional e internacionalista. Dunha antropoloxía de nós-outros pasamos a unha intensificación dunha antropoloxía dos outros sobre nós e de nós sobre os outros, pero tamén a unha antropoloxía dixital e audiovisual (cf. os traballos de Humberto Martins e Gonçalo Mota). Esta multiplicación de olladas e representacións poliédricas da antropoloxía galega sobre Galiza e o mundo foi tamén moi fértil e premiada —Miguel Martínez, Xerardo Pereiro, Santiago Prado, Rafael Quintiá, Luzia Oca, Xosé Manuel González Reboredo, Henrique Alonso Población (Premio Marqués de Lozoya 2012, Paulo Jablonski...—, aínda así continúa a dispersión, a desagregación e a pouca masa crítica articulada ao redor dunha asociación profesional pouco organizada. Os antropólogos galegos máis novos representan unha “geração à rasca”, con moita loita e esperanza de desenvolver o seu traballo profesional en Galiza, pero con poucas posibilidades e precariedade de antropólogos altamente cualificados. E cunha universidade galega vella e fechada a novos antropólogos, existe pouca estrutura científica, con excepción do INCIPIT-CSIC, e temos tamén un mundo empresarial por descubrir os beneficios de contratar antropólogos.

Conclusiones: un futuro para a antropoloxía e a cultura galegas

Tres son os ámbitos prospectivos que quero subliñar nestas notas finais deste artigo: o ensino, a investigación e o campo cívico. En relación co ensino, comezo por afirmar que a universidade é un dos maiores bens públicos da sociedade, a universidade galega, patrimonio dos galegos, non pode descoidar unha das ferramentas fundamentais de sempre da cultura galega, a antropoloxía sociocultural. Neste sentido, pero estendéndoo a outros contextos de ensino, a antropoloxía é un instrumento de educación pública, descolonizador, antiethnocéntrico, antirracista, creador de igualdade de oportunidades e de combate ás exclusións sociais e discriminacións de calquera tipo.

O segundo ámbito que se debe considerar é o da investigación. A antropoloxía galega é fundamental na análise dos factores humanos inseridos nos problemas socioculturais e socioeconómicos. A cultura, algo máis ca un conxunto de letras, non pode descoidar o estudo das diversidades, das diferenzas, das desigualdades, das interculturalidades e do respecto pola dignidade humana e a comprensión intercultural para mellor convivir e lidar co outro. O mundo e a cultura galega precisan ser intepretados e explicados na súa complexidade por antropólogos. Non é esta unha simple alegación corporativista, é unha necesidade sentida tamén por moitos profesionais das ciencias sociais en Galiza (cf. Cardesín 2009), que moito reivindicán o papel da antropoloxía como instrumento reflexivo e tamén orientador das mudanzas socioculturais da cultura e sociedade galegas.

O terceiro ámbito a referir é o cívico, onde os antropólogos galegos teñen que comunicar mellor o que é a antropoloxía e para que serve nun país como Galiza. Neste sentido, considero que é preciso un proceso de adaptación ao mercado, sen deixar de ser críticos cos seus excesos e tiranías. Do mesmo modo que a cultura galega se debate entre ser unha cultura periférica e resistencialista ou unha cultura con expresión internacional global —a través do espazo da lusofonía e do mundo iberoamericano—, a antropoloxía galega débatese entre ser unha antropoloxía intelectual elitista e unha antropoloxía misioneira. Mais alén deste debate dicotómico, penso que debe antropoloxizar a sociedade e a cultura galega. Que significa isto? Pois ben, o antropólogo galego teórico e académico é fundamental na tarefa de educación, reflexión e pensamento crítico sobre a cultura galega, pero tamén fai falta un perfil de antropólogo que faga o papel de enxeñeiro social e que pense a antropoloxía como unha tecnoloxía sociocultural da mudanza, como unha antropoloxía pública, práctica, en acción e aplicada en empresas, na xestión pública, na mediación social e cultural, e na política (cf. Pereiro 2014). Aínda que a antropoloxía é a ciencia social do relativismo cultural e ten moitos reparos éticos e teóricos con relación á participación social do antropólogo na orientación da mudanza, se non adoptamos este papel, outros o farán, e con menores ferramentas intelectuais e resultados moi cuestionables. A este carácter instrumental da antropoloxía, de actor e axente de satisfacción de necesidades e desexos de benestar humanos, hai que engadirlle o seu carácter reflexivo e de pensamento crítico sobre a cultura galega e a súa diversidade como riqueza e motor de transformación social positiva ■

Bibliografía

- Alonso Población, Enrique; Roseman, Sharon R. (eds.) (2012). *Antropoloxía das mulleres galegas. As outras olladas*. Santiago de Compostela: Sotelo Blanco.
- Cardesín, José María (2009). “Antropología e historia de Galicia”, en *Minius* 17, pp. 167-190.
- Fernández de Rota, José Antonio (1992). “La antropología gallega a debate”, en *Anales de la Fundación Joaquín Costa* 9, pp. 123-145.
- Garea Traba, Eva (2009). *Antropoloxía. Bacharelato*. Vigo: Xerais.
- González Reboredo, Xosé Manuel (coord.) (1997). *Galicia. Antropoloxía*. A Coruña: Editorial Hércules, vol. XXIII-XIX.
- Pereiro, Xerardo (2001). “Reflexão sobre a antropologia na Galiza de hoje”, en *Etnográfica (Revista do Centro de Estudos de Antropologia Social - ISCTE)* 10, pp. 117-127. Online en <http://hdl.handle.net/10348/4695>.
- (2012). “La concepción del patrimonio etnoantropológico en Galicia: visiones legales y prácticas institucionales”, en *Revista Andaluza de Antropología* 2, pp. 1-19. Online en <http://www.revistaandaluzadeantropologia.org/uploads/raa/n2/xpereiro.pdf>. Online <http://hdl.handle.net/10348/4708>.
- (2014). “Da antropologia à antropologia aplicada ou a afirmação da antropologia no Norte de Portugal”, en *Etnográfica* 2, vol. 18, pp. 425-440. Online en <http://etnografica.revues.org/3776>. DOI : 10.4000/etnografica.3776. Online en <http://hdl.handle.net/10348/4717>.
- Pereiro, Xerardo; Vilar, Manolo (2002). “Autoimágenes y heteroimágenes en los museos etnográficos gallegos”, en Fernández, Esther; Ventosa, Silvia (coords.). *La imagen del outro en el museo. Actas do IX Congreso de Antropoloxía da Federación de Asociacións de Antropoloxía do Estado Español, Barcelona, 4-7 de setembro de 2002* (cd-rom). Barcelona: Instituto Catalán de Antropoloxía (ICA) - FAAEE, sen paxinar.
- (2008). “Ethnographic Museums and essentialist representations of Galician identity”, en *International Journal of Iberian Studies* 2, vol. 21, pp. 87-108. Online en: http://dx.doi.org/10.1386/ijis.21.2.87_1. Online en <http://hdl.handle.net/10348/4703>.
- Rodríguez Campos, Xaquín (1991). “La etnografía clásica de Galicia: ideas y proyectos”, en Prat, Joan et al. (eds.). *Antropología de los pueblos de España*. Madrid: Taurus, pp. 99-111.
- (2007). “Un ollar á Historia”, en *Revista das Letras* 670. “Antropoloxía de Galicia”, 31-V-2007, p. 2.